

Çeşitli Sosyo- Ekonomik Göstergeler Açısından Balıkesir İlinin Görünümü

Mine BİNİŞ*

Öz

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasında var olan farklılık, aynı ülkenin bölgeleri hatta illeri arasında da farklı bir gelişme göstermektedir. İllerin diğer illere kıyasla cazibe merkezi haline gelmesini sağlayan çeşitli unsurlar bulunmaktadır. İlin coğrafi konumu, ulaşım imkânları, sahip olduğu doğal kaynaklar, lojistik altyapısı, tarım-sanayi oranı ve birbiri ile entegrasyonu ve nüfus bileşenleri bu unsurlar içinde yer almaktadır. Balıkesir, coğrafi olarak Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan Marmara Bölgesinde yer almaktadır. Çalışmada Balıkesir ilinin sosyo-ekonomik göstergelerinden hareketle vergi bileşenlerinin yapısı inceleme konusu edinilmiştir. Çalışma sonucunda Balıkesir ilinin sanayi merkezlerine yakınlığının önemli bir büyüme potansiyeli barındırdığı ve bu potansiyelin harekete geçirilmesi ile sosyo-ekonomik göstergelerde ve vergi gelirlerinde artış sağlanabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-ekonomik Göstergeler, Vergi Gelirleri, Balıkesir İli.

JEL Kodları: H2, K34, J1.

The View of Balıkesir Province in The Terms of Various Socio-economic Indicators

Abstract

The difference existing between the development levels of the countries shows a particular development between the regions and even the provinces domestically. There are various factors that enable it to become a center of attention, compared to other provinces. The geographical location of

---

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, mbinis@balikesir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3296-4627>.

the province, transportation facilities, natural resources, logistics infrastructure, agriculture-industry ratio and integration with each other and population components are among these elements. Balıkesir Province is geographically located in the Marmara region, where Turkey's most developed region. In the study, based on the socio-economic indicators of Balıkesir province, the structure of tax components has been examined. As a result of the study, it has concluded that the proximity to the industrial centers has important growth potential for Balıkesir province, and by activating this potential, increase in socio-economic indicators and tax revenues can be achieved.

Keywords: *Socio-economic indicators, tax revenues, Balıkesir Province*

JEL Classification Codes: *H2, K34, J1.*

Giriş

Her ülke kalkınma hedefleri kapsamında belirli politikalar izlemekte ve bunları uygulamaya dâhil etmektedir. Ülkelerin kalkınma hızları önem taşımakla birlikte mevcut kalkınma hızının ülke genelinde dengesizliklere yol açmayacak optimal şekilde düzenlenmesi gereklidir. Ekonomik bir gerçeklik olarak hiçbir ülkede bölgesel veya il/ ilçe düzeyinde gelişmişlik düzeyinin aynı seviyeye sahip olması mümkün değildir.

Türkiye'de de bölgeler ve iller arasında gelişmişlik farklılıkları mevcuttur. Söz konusu farklılık çeşitli sosyo-ekonomik faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bir bölgenin veya ilin diğer bölgelere veya illere kıyasla sahip olduğu istihdam, eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel imkânları o yeri gerek yatırımcıların yatırım kararları açısından, gerekse de bireysel kararları açısından cazip hale getirmede bir faktör olarak ön plana çıkarmaktadır. Bazı yerler sahip oldukları sosyo-ekonomik gelişme düzeyi ile diğer yerlere nazaran birer cazibe merkezi konumuna sahip olmaktadır. Bu durum ise kalkınma kutuplarının oluşmasına neden olmakta, diğer yerler ile makasın açılmasına ve farklılıkların artmasına yol açmaktadır. Bu farklılıkları asgari düzeye indirmeye ve mevcut potansiyelin ortaya çıkartılmasına yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesi gereklidir. Aksi takdirde ülkede gerek iktisadi gerekse de sosyal dengesizlikler hüküm sürecek ve bu dengesizliklere bağlı sorunlar yaşanabilecektir.

Çalışmada Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan Marmara bölgesinde yer alan Balıkesir ilinin sosyo-ekonomik göstergelerinden hareketle değerlendirilmesi ve bir il olarak potansiyelinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle sosyo-ekonomik gelişme ve gelişme farklılıklarına ilişkin teorik bilgilere ve doktrine yer verilecek olup, ardından Balıkesir ilinin sosyo-ekonomik göstergeleri incelemeye alınarak açıklama getirilecek ve vergi bileşenlerinin mevcut yapısı değerlendirilecektir.

1. Sosyo- Ekonomik Gelişme ve Gelişme Farklılıkları

Günümüzde ülkelerin, bölgelerin veya illerin/ilçelerin gelişmişlik farklılıkları ifade edilirken kalkınma kavramı üzerinde durulmaktadır. Kalkınma kavramı ise, bir ülkenin salt ekonomik değil, toplumsal ve siyasal yapılarındaki değişimi de yansıtmaktadır (Özdemir ve Aytekin, 2005: 97). Kalkınma çok boyutlu bir olgu olarak ekonomik büyüme, eğitim düzeyi, sağlık hizmetleri, şehirleşme, iletişim, mal ve hizmetlerin dağılımı gibi temel ölçütleri barındırmaktadır (Das, 1999: 317). Dolayısıyla kalkınmayı sosyo-ekonomik bir bütün şeklinde ele almak gerekmektedir. Ekonomik gelişme kavramı, ekonomik büyüme ile birlikte insani ve yapısal bir gelişmeyi de içeren çok yönlü bir gelişmeyi içermektedir.

Bir ülkede bütün bölgelerin aynı kalkınma düzeyine sahip olması ekonomik gerçekliğe uygun düşmemektedir. *Kalkınma Kutupları* modelini ortaya koyan F. Perroux'un ifade ettiği üzere ekonomik kalkınma düzeyinin ülke genelinde aynı seviyede olması mümkün değildir (Tekin, 2011). Bu gerçeklikle birlikte bölgeler arası gelişmişlik farklarını asgari düzeye indirmek için çeşitli faktörlerin devreye sokulması ve mevcut farklılıkları azaltmaya yönelik teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi önem taşımaktadır. Aksi takdirde gelişme farklılıkları iktisadi ve sosyal dengenin bozulmasına, işsizlik ve göç gibi birçok ekonomik ve siyasal sorunun doğmasına da zemin hazırlayabilecektir.

2. Gelişme Farklılıklarını Belirleyen Etkenler ve Literatür Taraması

Gelişme farklılıklarını oluşturan etkenler ülkenin, bölgenin veya ilin sosyo- ekonomik yapısına bağlı olarak değişiklik göstermekle birlikte temel kabul gören etkenler üzerinden gelişme farklılıkları değerlendirilebilmektedir. Bölgeler veya iller arası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik mekanizmalar geliştirebilmesi için öncelikle var olan farklılıkların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu farkları ölçmeye ilişkin olarak uluslararası kuruluşlar düzeyinde ve ulusal düzeyde çeşitli değişkenlerden yararlanılmaktadır (Çetin ve Sevüktekin, 2016).

Gelişmişlik düzeyini ölçmede farklı göstergelerden yararlanılmaktadır. Klassen'nin (1967) çalışmasına dayanarak bu göstergeler sınıflandırılabilir. Raporunda yirmi üç temel başlık altında göstergeler sınıflandırılmıştır. Bahsi geçen göstergeler şu şekilde sıralanabilir:

- *Nüfus Eğilimleri (Nüfus artış hızı, nüfus yoğunluğu, yaş dağılımı, kırsal/kentsel nüfus, doğum oranı, göç oranı)*
- *Gelir Düzeyi (Toplam gelir, kişi başı gelir, çeşitli gelir gruplarının büyüklüğü)*
- *Sanayi Ürünleri Piyasası (temel ekonomik faaliyetler, temel endüstriyel alım ve satışları)*

- *İşgücünün Yapısı (Toplam işgücü, toplam işgücüne katılma düzeyi, işgücüne katılanların cinsiyete göre dağılımı, sektörlere göre istihdamın dağılımı)*
- *Ulaştırma (Hava, deniz, kara, tren yolu taşımacılık düzeyi ve maliyeti)*
- *Telekomünikasyon*
- *Eğitim Düzeyi (Okullaşma oranı, kişi başı eğitim maliyeti, kişi başına düşen öğretmen sayısı)*
- *Kültürel düzey (Sinema, tiyatro, müze sayısı, kütüphane hizmetleri)*
- *Sağlık düzeyi (yatak kapasitesi, kişi başı hekim sayısı)*
- *Yerel yönetimlerin mali yapısı (gelirleri, kişi başına düşen borç, gelir kaynakları)*
- *Vergi gelirleri (Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, harcama vergileri ve diğer vergilerin dağılımı)*
- *Finans Yapısı (Mevduatlar, Kredi Düzeyi)*

Şüphesiz yukarıda ifade edilen bu göstergeler haricinde gelişmişlik düzeyini belirlemede rol oynayan farklı faktörlerde bulunmaktadır. Yukarıdaki faktörlerden de görüldüğü üzere bir bölgenin veya ilin gelişmişlik düzeyini yalnızca ekonomik faktörlerden hareketle ölçmek yeterli değildir, aynı zamanda sosyal ve kültürel faktörlerin de dikkate alınması gereklidir. Özellikle bölgesel gelişmişlik farklılıklarını tespit etmeye yönelik çeşitli sınıflandırma yöntemlerinden yararlanılmaktadır.

Gelişmişlik farklılıklarını ölçmeye yönelik geliştirilmiş farklı sınıflandırma yöntemleri bulunmakla birlikte Avrupa Birliği (AB) ülkelerince uygulanan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS) bölgesel istatistiklerin bir araya getirilmesinde, analiz edilmesinde ve karşılaştırma yapılmasında önemli bir yöntem olarak geniş bir uygulama alanı bulmaktadır (Erdoğan ve Sağbaş, 2016). Türkiye’de AB’ne aday bir ülke olarak 28.02.2002 tarihinde NUTZ sınıflandırmasını uygulamaya koymuştur.

Literatürde gelişme farklılıklarını ölçmeye ve hangi sosyo-ekonomik faktörlerin bu farklılıklara neden olduğunu belirlemeye yönelik yerli ve yabancı çalışmalar yer almaktadır. Yabancı çalışmalardan sosyo-ekonomik faktörlerin belirleyiciliğine vurgu yapan Popa (2012) çalışması örnek gösterilebilir. Popa (2012) tarafından yapılan araştırmada sosyal göstergeler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Romanya ve Avrupa Birliği ülkeleri kapsamında incelenmiştir. Çalışmasında insani gelişmişlik ile ekonomik refah arasında doğrudan bir korelasyon bulmuştur. Ayrıca ekonomik büyüme ile bazı sosyal göstergeler arasında pozitif korelasyon (ortalama ömür, tahmini okullaşma), bazılarında (yoksulluk riski altındaki nüfus, işsizlik oranı) negatif korelasyon sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmanın yanı sıra literatürde sosyo-ekonomik faktör olan beşeri sermaye unsuru ile ekonomik gelişmişlik ilişkisini

inceleyen Mahmood ve Rehman (2012), Dauda (2010), Grammy (1996) ve Barro (1999) çalışmalarında beşeri sermayenin ekonomik gelişme üzerinde pozitif yönde etkiye bulunduğunu tespit etmişlerdir. Gelişme farklılıkları ve sosyo-ekonomik faktörlere ilişkin yabancı literatür ile birlikte Türkiye’de de konuya ilişkin yapılan çalışmalar ele alınmalıdır.

Türkiye’de gelişme farklılıklarını ölçmeye yönelik çalışmaların temelini Devlet Planlama Teşkilatı atmıştır. Daha sonra Kalkınma Bakanlığı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca ve Kalkınma Ajanslarınca yapılan çalışmalarla süreç yürütülmüştür. Adı geçen bakanlıklar tarafından yürütülen “*Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları*” birçok akademik çalışmanın dayanağını oluşturmuştur. Ayrıca bu çalışmalar bölgesel, il ve ilçe bazında politikaların tasarlanmasında ve teşvik politikaların düzenlenmesinde dikkate alınan önemli kaynaklardandır. Bölgelerarası gelişmişlik farklarını tespit etmeye yönelik araştırmalardan en güncel olanı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2019 yılında yayımlanan biri illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksini ve diğeri ise ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini ölçmeye yönelik araştırmalardır. Her iki araştırmada da Güçlü Temel Bileşenler Analizi (GTBA) yoluyla değişkenler analiz edilmiştir. İlçelerin sosyal gelişmişlik araştırması sonucunda “*sabit genişbant internet abone sayısı oranı, yüksekokul veya fakülte mezunu nüfus oranı ve aktif çalışan kadın sigortalı oranı*” en yüksek etkiye sahip değişkenler; en az etkiye sahip değişkenler ise; “*turizm yatırım-işletme ve belediye belgeli yatak sayısı oranı, kişi başı aile hekimliği müracaat sayısı ve okul öncesi okullaşma oranları*” olduğu tespit edilmiştir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a). Aynı araştırmada ilçeler gelişmişliklerine göre altı kademeye ayrılmıştır. Bu çalışmaya göre Balıkesir ilinde yer alan 20 ilçeden; yedisinin ikinci kademede, altısının üçüncü kademede, beşinin dördüncü kademede ve iki ilçesinin beşinci kademede olduğu saptanmıştır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının (2019b) illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksini ölçmeye yönelik araştırmasında ise 52 değişkenden en yüksek skor *banka kredilerinin Türkiye içindeki payında*, onu takiben ise *İmalat sanayii işyerlerinin Türkiye içindeki payı* değişkeninde ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmada illerin gelişmişlik endeksinde en fazla etkiye sahip değişkenlerin “*internet bankacılığı kullanımı, sosyal güvenlik kapsamındaki çalışan nüfus oranı ve kişi başına GSYH*”; en az etki doğuran değişkenlerin ise “*işsizlik oranı, içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı ve kükürtdioksit (SO₂) ortalama değeri*” olduğu ortaya konmuştur.

Türkiye’de illerin gelişmişlik farklarını inceleme konusu yapan literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin Çakmak ve Örcü (2016) çalışmalarında Veri Zarflama Analizi

yöntemini uygulayarak Türkiye'deki illerin sosyo- ekonomik göstergeler açısından etkinliğini incelemiştir. Bu inceleme kapsamında illerin sağlık, eğitim, ekonomi ve bankacılık alanlarındaki mevcut etkinliğini ortaya koymuşlardır. Türkiye'de gelişmişlik farkının analiz edildiği bir diğer çalışma ise Çetin ve Sevüktekin (2016) tarafından mekânsal istatistiksel analizi yönteminin kullanıldığı çalışmadır. Türkiye'de iller ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ve iller arası etkileşimi analiz etmişlerdir. Çalışmada hem bölgeler arasında hem de iller arasında gelişmişlik farklılığı olduğu ve batı bölgesindeki illerin beklenildiği gibi yüksek mekânsal etkileşime sahip oldukları, doğu bölgesindeki illerin ise düşük mekânsal etkileşime sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Diğer bir örnek olarak ise Gül ve Çevik (2015) tarafından hazırlanan rapor gösterilebilir. 2013 yılı verilerinden hareketle Türkiye'deki illerin gelişmişlik endeksleri 32 ekonomik ve 17 sosyal gösterge üzerinden analiz edilmiştir. Bunun sonucunda gelişmişlik endeksi en yüksek üç il İstanbul (36,61), Ankara (12,41) ve İzmir (8,09) olarak saptanmıştır. Çalışmamızın alanını oluşturan Balıkesir (0,62) ili ise 17. sırada yer almıştır.

Literatüre diğer bir örnek olarak da Albayrak ve Savaş (2015) tarafından faktör analizi yöntemi ile illerin 2012 yılı verilerine göre gelişmişlik farklarının belirleyicilerini ve illerin sosyoekonomik gelişmişliklerini saptamaya yönelik çalışmaları gösterilebilir. Bu çalışmada 63 değişken kullanılarak, benzer özelliklere sahip olan illerin kendi aralarında sınıflandırılması yapılmıştır. Sanayileşmeye dayalı sosyoekonomik gelişmişlik yapısının illerin sosyoekonomik gelişmesinde en temel belirleyici olduğu tespit edilmiştir. İller sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olarak az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olmak üzere üç alt homojen gruba ayrılmıştır. Zamanla birinci gelişmişlik grubundaki illerin gelişme faaliyetlerinin büyüme kutuplarından yakınlarında yer alan illere sirayet ettiği ve böylece ikinci gelişmişlik grubundaki illerin de gelişme sürecine girdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Gelişmişlik farklarını iller bazında ortaya koymaya yönelik bir diğer örnek olarak Filiz (2005) tarafından kümelenme analizi, diskriminant analizi, temel bileşenler analizi ve çok boyutlu ölçekleme analizi yöntemlerinin 16 tane sosyo-ekonomik değişkene uygulandığı çalışma gösterilebilir. Bu analizlerden yararlanarak illerin sınıflandırılması yapılmış ve diğer çalışmalarla aynı doğrultuda ekonomik olarak en gelişmiş illerin büyük iller olan İstanbul, İzmir ve Ankara olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye'de bölgeler arası var olan sosyo- ekonomik gelişmişlik farkları ile birlikte bu farklılığının nedenlerini inceleme konusu yapan çalışmalar da bulunmaktadır. Temel bileşenler analizini uygulayarak Ersungur ve diğerleri (2007), sosyo- ekonomik farklılığın

bileşenlerini açıklamayı amaçlamışlardır. İstatistiki bölge birimlerinin Düzey 1'e kıyasla dokuz değişken kullanılarak gelişmişlik seviyeleri üzerinde durulmuştur. Analiz sonucunda birinci ve ikinci temel bileşenlerin sonuçları değerlendirmeye alınmıştır. Birinci temel bileşen analizine göre batıda yer alan bölgelerin gelişmişlik sıralamasında daha yukarıda yer aldığı, Batı Marmara'da yer alan illerin (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir ve Çanakkale) Marmara bölgesindeki diğer illere göre daha alt sıralarda bir gelişmişlik düzeyi gösterdiği ortaya konulmuştur. İkinci temel bileşen analizinde de benzer sonuçlara ulaşılmış gelişmişlik sıralamasına göre birinci sırada Doğu Marmara yer alırken, son sırada ise Kuzeydoğu Anadolu yer almıştır. Çalışmanın önemli bir sonucu da gelişmiş bölgelerin çevresindeki illerin gelişmesine yeteri kadar katkıda bulunmadığıdır. Birinci temel bileşen sonucundan da görüldüğü üzere İstanbul en gelişmiş il iken, Batı Marmara'da yer alan illerin gelişmişlik farklarının yüksek olması elde edilen sonucu destekler niteliktedir.

Günümüzde illerin gelişmişlik düzeylerinde ekonomik göstergeler büyük bir öneme sahip olsa da, sosyal göstergelerin de ilin gelişmişlik düzeyinde etkili olduğu ve birbirleri ile etkileşimde buldukları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Göçer ve Çıracı (2003) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları bu gerçeği vurgulamaktadır. Çalışmada Türkiye'de illerin 30 sosyo-ekonomik değişkenden yola çıkarak faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, bazı illerin ekonomik olarak geride olsalar da, sosyal göstergeleri sayesinde daha üst sıralarda yer alabildiği, dengesizliği gidermeye yönelik tedbirler alınması ve yatırımların teşvik edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

3. İller Arası Sosyo- Ekonomik Gelişme Farklılıkları ve Vergi Gelirleri İlişkisi

Bir ülkede vergi gelirlerinin dağılımında ortaya çıkan bölgesel farkları belirleyen birçok etmen bulunmaktadır. Bölgedeki eğitim seviyesi, işgücü ve profili, kültürel yapı, tarımsal ürün çeşitliliği, teknolojik seviye ve hatta bölgenin coğrafi özellikleri gibi değişkenler bölgesel farklılıklara zemin hazırlamakta ve vergi gelirlerinde farklılaşmanın ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Allahverdi ve Alagöz, 2019). Yavuz ve Çiçek (2009) çalışmasında bu etmenler arasında “doğal kaynakların ve deniz ticaretinin varlığının, istihdamın dağılımı ve niteliğinin, ticari işletme sayısı” gibi faktörlerin vergi gelirlerinde farklılığa yol açan unsurlar olduğunu belirtmişlerdir.

Sosyo-ekonomik gelişme farklılıkları ile vergi gelirleri ilişkisi doktrinde önemli alanlardan biridir. Goudswaard ve Kar (1994), OECD ülkeleri içinde Hollanda'nın demografik göstergeleri ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik bir projeksiyon oluşturmuşlardır. Bu modelde 1987- 2010 yılları periyodu için demografik gelişmenin

dolaysız vergi gelirlerinde % 27 artış sağlayacağı tahmininde bulunmuşlardır. 2010-30 periyodunda toplam nüfusun zirveye ulaşacağı ve takip eden yıllarda azalışa geçeceğini öngörmüşlerdir. Tahmin yaşlı nüfusun toplam nüfustaki hızla artan payı ile birleştirildiğinde, 2030 yılından sonra gelirden bir düşüşe yol açacağı, bununla birlikte 2050 yılındaki gelirin şimdiki vergi gelirlerinden yine de % 20 yüksek olacağı kestirilmektedir. Bunun nedenini işgücüne katılım oranındaki artışın gelirlere olan olumlu etkisine bağlamışlardır.

Türkiye’de vergi gelirleri ile sosyo-ekonomik gelişme ilişkisi de birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmaların bir kısmı ülke genelini, bir kısmı ise il düzeyini kapsamaktadır. Allahverdi ve Alagöz (2019) tarafından Türkiye’deki 81 ili içeren çalışmada kümelenme analizi yöntemi ile genel vergi göstergelerinden hareketle (vergi tahakkuku, vergi tahsilatı, tahsil edilemeyen vergiler, vergi esnekliği, kişi başına ve mükellef başına tahsil edilen vergi tutarı ve vergi oranları) iller arası gelişme farklılıkları inceleme konusu yapılmıştır. İller genel vergi göstergelerinden yola çıkarak altı kümeye ayrılmıştır. Analiz sonucunda vergi tahsilatı değişkenleri açısından benzer özelliklere sahip illerin aynı kümelerde olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Önemli bir bulguları da Türkiye’deki vergi gelirlerinin % 85’inin en kalabalık 10 ilden, %15’inin ise geri kalan 71 ilden tahsil edildiğidir.

İl düzeyinde yapılan çalışmalara ise Erdoğan ve Sağbaş (2016) tarafından yapılan çalışma örnek gösterilebilir. Bu çalışma kapsamında çok kriterli karar verme yöntemi olan TOPSIS yöntemi kullanılarak Afyonkarahisar ilindeki sosyo-ekonomik gelişme düzeyi ile vergi gelirleri ilişkisi saptanması amaçlanmıştır. Çalışmada aynı zamanda vergi gelirleri ile sosyo-ekonomik gelişmişlik ilişkisini tespit edebilmek adına sıralı korelasyon katsayı yöntemine başvurulmuştur. 2013-2014 yılları arasında 33 adet değişkenden yola çıkarak veri seti oluşturulmuştur. Bu değişkenlerden vergi ile ilişkisi olan “*fert başına gelir vergisi, fert başına tüm vergi gelirleri, fert başına genel bütçe gelirleri, vergi gelirleri oranı ve vergi mükellefi*” değişkenleri için korelasyon analizi yapılmıştır. Tüm bu beş değişken için korelasyon katsayıları 0,5’in üzerinde çıkmış ve istatistiki olarak anlamlı ve doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Çalışmanın önemli bir diğer sonucu da sosyo-ekonomik gelişmişlik ile vergi gelirleri arasında ortaya çıkan pozitif ve güçlü bir ilişkidir.

Çalışmanın temel alanını oluşturan sosyo-ekonomik gelişmişlik ve vergi gelirleri arasındaki ilişkinin birbirini etkileyen unsurlar olduğu görülmektedir. Bölgelerin gelir kaynaklarının farklılığının vergi yapılarını da etkilediği anlaşılmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi bakımından üst sıralarda bulunan ülkelerin vergi gelirleri bakımından da üst sıralarda yer aldığı sonucuna ulaşılmaktadır (Erdoğan ve Sağbaş, 2016: 63). Bu nedenle bir bölgenin

veya bir ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ne kadar artırılırsa genel bir ifade ile vergi gelirlerinde de bir artış ortaya çıkaracağı yönünde bir kanıya varılabilir.

4. Balıkesir İlinin Sosyo- ekonomik Yapısı

Balıkesir 1.228.620 nüfusu, yirmi ilçesi, 1.583 kilometrekare yüzölçümü ile yüzölçümü bakımından 11. sırada (TÜİK, 2020) ve Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan Marmara bölgesinde yer alan bir ildir.

Balıkesir ili sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre 81 il arasında 0,476 skor ile yirmi dördüncü sırada ve ikinci kademedeki, bölge sıralamasında onuncu sırada yer alan bir ildir. İlin gelişmişlik sıralaması çeşitli sosyo-ekonomik göstergeler bakımından analiz edilmiş ve demografi bakımından beşinci, istihdam bakımından otuz üçüncü, eğitim bakımından yirmi ikinci, sağlık bakımından yirmi dokuzuncu, rekabetçi ve yenilikçi kapasite bakımından yirmi birinci, mali bakımdan yirmi beşinci, erişilebilirlik bakımından on dokuzuncu ve yaşam kalitesi bakımından on ikinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019b: 67).

Balıkesir ili Avrupa Birliğine uyum çerçevesinde yürürlüğe alınan bölge istatistiksel sınıflandırması olan NUTS sınıflandırılmasında birinci düzeyde 12 bölgeden TR2 Batı Marmara bölgesinde, ikinci düzeyde 26 alt bölgeden TR22 kodu ile Balıkesir alt bölgesi ve üçüncü düzeyde ise 81 il arasından TR221 kodu ile düzenlenmiş bulunmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019b: 69). Balıkesir ilinin dâhil olduğu TR22 bölgesi sosyo-ekonomik olarak kayda değer özellikler barındırmaktadır. Bu bölgenin Türkiye ortalamasının üzerinde tarım sektöründe payının olması, önemli sanayi merkezlerine (İstanbul, İzmir, Bursa) yakınlığı, maden rezervleri ve çeşitliliği bakımından zenginliği, yenilenebilir enerji kaynakları bakımından sahip olduğu avantaj, farklı turizm sektörlerine hitap etmesi (Kültür turizmi, sağlık, termal turizm) birer güçlü yanları olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte bölgenin zayıf yanları olarak ifade edilebilecek yönleri de bulunmaktadır. Bölgenin sahip olduğu sanayinin ülke ortalamasının altında olması, aynı şekilde hizmet sektörünün Türkiye ortalamasının altında olması düşük- orta düşük kaliteli teknoloji imalat odaklı olması gibi özellikler ise geliştirilmesi gereken alanlar olarak ortaya çıkmaktadır (GYODER, 2015: 6- 7).

4.1. Demografik Yapısı

Demografi tasarruf, yatırım, beşeri sermayenin oluşumu, teknolojik değişiklikler gibi birçok gösterge üzerinde etkide bulunmakta ve üretim bileşenlerini etkileyebilmektedir. Bir ilin demografik özellikleri üretimin en önemli göstergelerinden biri olan işgücü potansiyelini

ortaya koymaktadır. Bu özelliklere ilişkin veriler TÜİK tarafından açıklanmakta olup, başlıca “nüfusun Türkiye içindeki payı, net göç hızı, genel doğurganlık hızı, ortalama hane büyüklüğü” değişkenlerinden meydana gelmektedir (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2019a). Tablo 1’de Balıkesir ilinin 2019 yılına ait nüfus ve doğuma ilişkin durumuna yer verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Görünümü (2019 yılı)

Göstergeler	Balıkesir İli	Türkiye
Nüfus	1.228.620	83.154.997
Yıllık Nüfus Artış Hızı	% 1,7	% 13,94
Nüfus Yoğunluğu (kilometrekareye düşen kişi sayısı)	86	108
Genel doğurganlık hızı	1,54	1,88
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	2,71	3,35

Kaynak: TÜİK, 2020.

Tablo 1’den görüldüğü üzere Balıkesir ili nüfusunun Türkiye içindeki payı yaklaşık olarak % 1,48’dir. Bu durum nüfusu daha yüksek olan illere göre ekonomik potansiyelinin daha az olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yıllık nüfus artış hızı ve nüfus yoğunluğu da Türkiye ortalamasının altında seyretmektedir. Nüfus artış hızı aslında üretimde yer alacak bireylerin sayısı üzerinde rol oynamaktadır. Çalışan insan sayısındaki artış refah seviyesinin artışına katkıda bulunmakla birlikte hızlı nüfus artışı tam tersi bir etkide bulunarak ekonomi üzerinde olumsuz etkiye yol açabilmekte, çocuk bağımlı sayısındaki artışa bağlı olarak gelir düzeyinin azalmasına neden olabilmektedir. Ortalama hane büyüklüğü genel doğurganlık hızı ile bağlantılı olarak Türkiye ortalamasının altında olup, kadın işgücünün istihdama katılımı üzerinde pozitif yönde etki doğurabilmektedir.

Balıkesir ilinin sosyo-ekonomik yapısı kapsamında göç istatistikleri de ele alınmalıdır. Göç alma ve verme istatistikleri ile o ilin sanayileşme, üretim, istihdam ve refah düzeyi hakkında bilgi edinilmektedir. Tablo 2’de göç istatistiklerine yer verilmiştir.

Tablo 2. Göç İstatistikleri (2015- 2019 yılları)

Göstergeler	2015	2016	2017	2018	2019
Toplam Nüfus	1.186.688	1.196.176	1.204.824	1.226.575	1.228.620
Aldığı Göç	43.296	43.475	43.998	55.238	41.467
Verdiği Göç	48.892	38.566	40.371	40.028	42.931
Net Göç	-5.596	4.909	3.627	15.210	-1.464
Net Göç Hızı (Binde)	-4,7	4,11	3,01	12,48	-1,19

Kaynak: TÜİK, 2020; GMKA, 2017: 30.

Tablo 2’den görüldüğü üzere Balıkesir ilinin nüfusu yıllar itibariyle çok az bir farklılık göstermiştir. Aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farkı ifade eden net göç ise 2018 yılında önemli bir sıçrayış göstermekle birlikte, bu ivme devam etmemiş 2019 yılında verdiği göç tutarı, aldığı göç tutarını geçmiştir. Net göç diğer sosyo-ekonomik göstergelerden önemli ölçüde etkilenen bir göstergedir. İleriki yıllarda net göç eğiliminin negatif yönde sürmesi halinde, bu durum diğer sosyo-ekonomik göstergeler üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir.

4.2. Eğitim ve Sağlık Göstergeleri

Beşeri sermayenin oluşmasında eğitilmiş ve sağlıklı nüfusun varlığı üretim, ekonomik büyüme üzerinde olumlu katkıda bulunmaktadır. Tablo 3’de ilin okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar ve çeşitli oransal paylarını da içeren eğitim verilerine yer verilmiştir.

Tablo 3. Eğitim Değişkenleri (2018 yılı)

Göstergeler	Balıkesir İli	Türkiye
Okuryazarlık Oranı (%)	97,93	96,97
Okul Öncesi Eğitim Oranı	86,13	66,88
İlk ve Orta Okulda Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	19	24
İlkokul Okullaşma Oranı (%)	91,2	91,92
İlköğretim (İlkokul+ortaokul) Okullaşma Oranı (%)	95,82	96,05
Ortaokul Okullaşma Oranı (%)	93,12	93,28
Ortaöğretim Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	19	20
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu (%)	15,52	15,77

Kaynak: TÜİK, 2020.

Balıkesir ilinin eğitim göstergeleri incelendiğinde okuryazarlık ve okul öncesi eğitim oranının Türkiye ortalamasından yüksek olduğu, diğer göstergelerde Türkiye ortalamasında veya ortalama yakın bir seyir gösterdiği anlaşılmaktadır. Özellikle okul öncesi eğitim oranının yüksekliği, eğitimin temelini atıldığı bu aşamada ilin eğitilmiş bireyler yetiştirilmesinde sahip olduğu potansiyele işaret etmektedir. Beşeri sermayenin oluşmasında sağlık göstergeleri de önem arz etmektedir. Aşağıdaki tabloda bu değişkenler ele alınmıştır.

Tablo 4. Sağlık Değişkenleri (2018 yılı)

Göstergeler	Balıkesir İli	Türkiye
Hastane Yatak Sayısı	3.334	231.913
Toplam Hekim Sayısı	1.803	153.128
Toplam Dış Hekimi Sayısı	356	30.615
Yüz Bin Kişiye Düşen Hastane Yatak Sayısı	272	283
Bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	1	2
Aile Hekimliği Birimi Başına Düşen Nüfus	2.970	3.124

Kaynak: TÜİK, 2020; Sağlık Bakanlığı, 2019.

Tablo 4'den görüldüğü üzere Balıkesir ilinin eğitim alanında taşıdığı avantajların sağlık alanında daha az olmakla birlikte varlığını koruduğu, birçok göstergede Türkiye ortalamasına yakın ve üstünde olduğu görülmektedir. Balıkesir ilinin sahip olduğu hastane yatak sayısı Türkiye ortalamasının yaklaşık %1,5'una denk gelmektedir. Aynı durum toplam hekim ve dış hekim sayısında da yaşanmaktadır. Bununla birlikte daha sağlıklı bir analiz yapma imkânı veren yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısına bakıldığında ise Türkiye ortalamasında yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı 283 iken, Balıkesir'de bu sayının 272 ile ortalamanın altında olduğu görülmektedir. Aile hekimliği birimi başına düşen nüfus ise Türkiye ortalamasına nazaran daha iyi tablo seyretmektedir. Eğitim ve sağlık göstergelerinden hareketle ilin beşeri sermaye bakımından önemli bir potansiyeli sahip olduğu söylenebilir.

4.3. Ekonomik Göstergeleri

Balıkesir ilinin ekonomik göstergeleri başlığı altında ildeki sektörel paylar, dış ticaret verileri, istihdam yapısı, finans ve bankacılık yapısı üzerinde durulacaktır.

4.3.1. Ekonomik Faaliyetlerin Yapısı

Balıkesir ilinin temel geçim kaynakları tarım, hayvancılık, turizm ve sanayidir (GMKA, 2012: 30). Ekonomik faaliyetler kapsamında Balıkesir ilinin sektörel yapısının ele alınması gereklidir. Balıkesir, Türkiye'de önemli tarım illeri arasında yer alan bir ildir. Yüzde 2,6'lık toplam tarımsal üretim değeri ile Türkiye'de iller arasında bu değişkende dokuzuncu sırada yer almaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019b). Ekonomik faaliyetleri tarım sektörü ağırlıklı tahakkuk etmektedir. Sanayi faaliyetleri içinde tarım sektörünün payı önem arz etmektedir. TÜİK verilerine göre (2020) Balıkesir ili tarım alanında Türkiye genelinde sıralamada birçok tarımsal ürün üretiminde ilk beşte bulunmaktadır. Hayvancılıkta da benzer bir yapı gözlenmektedir. İlinin tarım sektörünün görünümü aşağıda Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Tarım Sektörünün Görünümü (2019 yılı)

Göstergeler	Balıkesir İli	Türkiye	İlin Payı
Toplam İşlenen Tarım Alanı (hektar)	292.589	19.569.854	% 1,49
Hayvan Varlığı	1.827.182	66.353.810	% 2,75
Büyük Baş Hayvan Sayısı	543.224	17.872.331	% 3,03
Küçük Baş Hayvan Sayısı	1.283.958	48.481.479	% 2,65
Canlı Hayvanlar Değeri (Bin TL)	5.102.747	165.318.007	% 3,09
Hayvansal Kaynaklı Üretimler (Bin TL)	1.486.796	93.917.545	% 1,58
Toplam Bitkisel Üretim Değeri (Bin TL)	3.509.196	195.831.757	% 1,79
Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretim Miktarı (Ton)	9.208	8.436.616	% 0,10
Tahıllar ve diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarı (Ton)	3.484.518	119.199.480	% 2,92

Kaynak: TÜİK, 2020.

Balıkesir ili yukarıdaki verilerden de anlaşıldığı üzere geniş bir tarımsal alana ve hayvancılık için elverişli bir araziye sahiptir. Tarım sektörüne ilişkin birçok güçlü yanı bulunmaktadır. Bunlar başlıca (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2018); “iklim koşulları sayesinde farklı çeşitliliğe sahip birçok meyve yetiştirme imkânının varlığı, sulama imkânları, hasat süresinin uzunluğu, organik tarıma elverişli arazi yapısı, su yetiştiriciliğine uygun deniz kıyılarının varlığı, küçük ve büyükbaş hayvancılığa uygun arazi ve meraların bulunması, jeotermal kaynaklarının seracılık için elverişli ortam sunmasıdır”. İlin bu güçlü yanlarını kullanarak önemli bir katma değer oluşturma imkânı bulunmaktadır.

Özellikle 2019 yılı verilerine göre ilin büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısında ve süt üretiminde Türkiye’de ilk beş arasında yer alması (TÜİK, 2020) ve hayvancılığa elverişli meraların varlığı dikkate alındığında ilin besi-et sektörü ve yem sektöründeki potansiyeli meydana çıkmaktadır. Bu alanlara yönelik yatırımların kazançlı yatırımlar olacağı, ilde istihdam fırsatı oluşturacağı ve ilin gelirlerinde artış sağlayabileceği ifade edilebilir.

Balıkesir ilinde sanayi tarıma dayalıdır. İlde faal olarak dört Organize Sanayi Bölgesi ve yirmi üç küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Sanayi işletmelerinin yapısına bakıldığında yüzde ellisinin mikro ölçekli, yüzde % 40’ının küçük ölçekli işletmeden; yüzde sekizinin orta ölçekli ve yüzde ikisinin büyük ölçekli işletmelerden oluştuğu görülmektedir. İlin avantajlı yanlarından biri de farklı alanlarda üretim yapan sanayi kollarının mevcudiyetidir (GMKA, 2019: 19). İldeki sanayi işletmelerinin büyük bir çoğunluğu gıda imalatına yönelik faaliyette bulunmaktadır. Bununla birlikte Bandırma ve çevresi “et işleme, kümes hayvancılığı, yağ, öğütülmüş tahıl, yem, deri, kimyasal ürün ve mermer işleme sektörlerinde”; Balıkesir merkez ve çevre ilçeler; “süt ürünleri, tekstil, ağaç ürünleri ve mobilya, metal ürünler, elektrikli

teçhizat, tarım ve orman makineleri ile motorlu taşıt parçaları sektöründe” ve Körfez ilçeleri “zeytin ve zeytinyağı sektöründe” lider konuma sahiptirler (GMKA, 2019: 19).

Balıkesir ilinin farklı bir özelliği de ilçelerinin merkezden daha yüksek gelişmişlik skoruna sahip olmasıdır. Balıkesir ilinde Bandırma ilçesi 1,282 skor ile ilde birinci sırada gelişmişlik sıralamasına sahipken; burayı Ayvalık (1,262 skor) ve Edremit (1,210 skor) takip etmekte il merkezinde yer alan Karesi ilçesi (1,012 skor) ve Altıeylül ilçesi (0,889 skor) dördüncü ve beşinci sırada yer almaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a). Bu durum ilçe merkezli bir ekonomik gelişme yaşandığı şeklinde yorumlanabilir.

Bir ilin ekonomik gelişmesinde kamu yatırımları önem arz etmektedir. Bu nedenle kamu yatırımlarının sektörel dağılımının incelenmesi ihtiyacı meydana gelmektedir. Tablo 6’da il genelinde gerçekleşen kamu yatırımlarının sektörel dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 6. Balıkesir İli Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (Bin TL)

Sektörler	2014	2015	2016	2017	2018
Tarım	76.375	96.258	100.565	144.795	82.000
Madencilik	5.400	11.596	23.400	27.237	67.500
İmalat	20.317	48.009	27.191	28.446	39.101
Enerji	7.288	7.510	10.104	14.662	-
Ulaştırma-Haberleşme	105.598	61.959	37.510	77.372	31.002
Turizm	-	2.000	-	-	-
Konut	300	780	857	971	-
Eğitim	79.994	100.730	144.300	156.263	39.160
Sağlık	23.400	15.730	48.576	33.075	20.400
Diğer	31.684	25.569	52.290	38.517	-
İL TOPLAMI	350.356	370.141	444.793	521.338	279.163
İLİN PAYI (%)	0,6	0,6	0,6	0,6	0,3

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), 2020.

İlde gerçekleşen kamu yatırımlarının sektörel dağılımı 2017 yılına kadar kademeli olarak artmış, bu seyir 2018 yılında özellikle tarım, ulaştırma-haberleşme, eğitim, sağlık alanları aleyhine bir azalışla sonuçlanmıştır. Bu durum kamu yatırımlarında ilin payına da yansımış 2014-2017 yılında % 0,6 oranında seyreden pay, 2018 yılında % 0,3’e gerilemiştir. İlin tarım alanında sahip olduğu güçlü yanları dikkate alındığında tarıma yönelik desteklerin ve yatırımların artması ilin potansiyelini kullanmasında fırsat sunabilir. Ayrıca turizm sektörüne yönelik destek ve yatırımlarda ilin turizm alanında sahip olduğu potansiyelini açığa çıkarmasında katkı sağlayabilecektir.

4.3.2. Ticaret Yapısı

Balıkesir ilinde üretilen mal ve hizmetlerin niteliği ile birlikte bu ürünlerin alınıp satılma işleminin yani ticaret yapısının da incelenmesi ekonomik yapısını tahlil etmek açısından gereklidir. Ticaret borsalarında gerçekleşen işlem hacmi incelendiğinde Balıkesir ili Bandırma ilçesi ve Merkez Borsası Türkiye’de işlem hacmine göre ilk 20 Ticaret Borsası arasında yer aldığı görülmektedir. 2018 yılı verilerine göre Bandırma 4.747.895 TL (Ticaret borsasında ilk 20 borsa içindeki payı % 1,6) ve Balıkesir 4.103.929 TL (Ticaret borsasında ilk 20 borsa içindeki payı % 1,4) işlem hacmine sahiptir. Aynı zamanda Balıkesir ticaret borsası 2018 yılında gösterdiği performans ile 2017 yılına göre işlem hacmi en çok artış gösteren borsalar içinde % 27,8 ile üçüncü sırada yer almıştır. Balıkesir iç ticaret hacmi 2015 yılında 35.351 milyon TL iken, 2016 yılında 39.822 milyon TL olmuştur (TOBB, 2019: 77, 258).

Balıkesir ticaret borsalarındaki işlem ve iç ticaret hacminin yanında dış ticaret eğiliminin de incelenmesi lüzumludur. Balıkesir ili ihracatçı firma sayıları 2016 yılında 284, 2017 yılında 342 ve 2018 yılında ise 387 olarak gerçekleşmiştir (TOBB, 2019: 261).Yıllar itibariyle ihracatçı firmaların sayısında artış yaşanmakla birlikte dış ticaret verileri ilin ticaret yapısını analiz etme imkânı verecektir. Tablo 7’de dış ticaret verilerine yer verilmiştir. Dış ticaret hacmi verileri TÜİK verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 7. Dış Ticaret Verileri (Bin dolar)

Göstergeler		2015	2016	2017	2018	2019
İhracat	Balıkesir	516.550	519.248	533.760	598.754	575.444
	Türkiye	150.982.114	149.246.999	164.494.619	177.168.756	180.835.910
	İlin Payı (%)	0,342	0,347	0,324	0,337	0,318
İthalat	Balıkesir	437.317	395.799	402.148	398.221	406.080
	Türkiye	213.619.211	202.189.242	238.715.128	231.152.483	210.343.465
	İlin Payı (%)	0,204	0,195	0,168	0,172	0,193
Dış Ticaret Hacmi *	Balıkesir	953.867	915.047	935.908	996.975	981.524
	Türkiye	364.601.325	351.436.241	403.209.747	408.321.239	391.179.375
	İlin Payı (%)	0,261	0,260	0,232	0,244	0,250

Kaynak: TÜİK, 2020.

Tablodan görüldüğü üzere ilin ihracat rakamları yıllar itibariyle artış göstermiştir. Ancak bu artışın ilin Türkiye içindeki payına yansımadağı ifade edilebilir. İthalat verileri ise ihracat gibi dengeli bir seyir izlememiş, 2016 ve 2018 yıllarında azalışa geçmekle birlikte diğer yıllarda tekrar artış göstermiştir. İthalat dengeli bir seyir izlememekle birlikte Türkiye genelinde

bakıldığında ilin payında minimal bir farklılık görülmektedir. Aynı durum dış ticaret hacmine ilişkin verilerde de gözlenmektedir. İlin sosyo-ekonomik gelişmesinde dış ticaret verilerini iyileştirici tedbirlerin devreye alınması gerekliliğinden bahsedilebilir.

4.3.3. İstihdam Yapısı

İstihdam değişkenleri bir ilin sahip olduğu işgücü potansiyelini ve diğer iktisadi değişkenleri üzerinde önemli etki doğuran değişkenlerdir. Aşağıda 2015- 2019 yıllarına ilişkin Balıkesir ilinin istihdam rakamlarına yer verilmiştir.

Tablo 8. İstihdamın Görünümü (2015-2019 yılı)

Göstergeler	2015		2016		2017		2018		2019	
	TR 22	TR	TR 22	TR	TR22	TR	TR 22	TR	TR 22	TR
İşgücü (Bin)	633	29.678	651	30.535	675	31.643	679	32.274	681	32.549
İstihdam edilenler (Bin)	599	26.621	607	27.205	634	28.189	640	28.738	625	28.080
İşsiz (Bin)	34	3.057	44	3.330	40	3.454	39	3.537	56	4.469
İşgücüne Katılma Oranı (%)	47,1	51,3	48,6	52	49,8	52,8	49,1	53,2	48,3	53
İşsizlik Oranı (%)	5,3	10,3	6,7	10,9	6	10,9	5,7	11	8,3	13,7
İstihdam Oranı (%)	44,6	46	45,3	46,3	46,8	47,1	46,3	47,2	44,3	45,7

Kaynak: İŞKUR, 2020, TÜİK, 2020.

Balıkesir ili düzeyinde işgücüne ilişkin istatistiklere ulaşamadığından düzey 2 sınıflandırılması kapsamında Balıkesir ili ve Çanakkale ilini kapsayan TR22 bölgesel düzeyde veriler ile kıyaslanmak zorunda kalmıştır. İşgücünde nüfus ile doğru orantılı olarak yıllar itibariyle artış ortaya çıkmış, 2019 yılı haricinde istihdam edilenlerin sayısında da paralel bir şekilde artış yaşanmıştır. İstihdam edilenler ve işsizlik oranı bir ilin işgücünü temsil etmektedir. İşgücüne katılım oranı 15-64 yaş çalışma aralığında olan bireylerden istihdam edilmiş veya istihdam edilmeye elverişli kişileri yani ilin sahip olduğu beşeri kaynak potansiyelini ifade eden bir değişken olup, Türkiye ortalamasının altında seyrettiği görülmektedir. İlde istihdam ortamı sağlayacak yatırımlara ihtiyaç olduğu söylenebilir. Daha önce ifade edildiği üzere ilin ekonomik faaliyetleri içinde tarım sektörü ön plandadır. Ancak bu sektör yeni istihdam ortamları sağlamakta yeterli olmamaktadır. Bununla birlikte TR22 bölgesel düzeyinde yüzde 8,3'lük işsizlik oranı ile ülke ortalaması olan yüzde 13,7'nin altında

olduğu görülmektedir. İlin aşağıda Tablo 9'da çeşitli sosyal güvenlik göstergelerine yer verilmiştir. Bu veriler sosyal güvenlik kapsamının ve güvenli istihdam ortamının analizi için dikkate alınmıştır.

Tablo 9. Sosyal Güvenlik Göstergeleri (2014-2018 yılı)

Göstergeler	2014	2015	2016	2017	2018
Sosyal Güvenlik Kapsamı (Aktif+ Pasif+ Bakmakla Yükümlü Tutulanlar+ Gelir Testi Yaptıranlar)	1.178.415	1.176.520	1.183.480	1.201.786	1.205.486
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan Kişi Sayısı	278.382	289.430	298.831	314.231	313.572
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aylık Alan Kişi Sayısı	247.409	257.940	264.969	275.205	285.409
Toplam Aktif Sigortalılar	278.382	289.430	298.831	314.231	313.572
Toplam Zorunlu Sigortalı Sayısı	266.938	277.606	269.121	283.465	285.064

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, 2020.

Tablodan anlaşıldığı üzere sosyal güvenlik kapsamında olanların sayısı ilin nüfusu ve çalışma çağındaki nüfusa paralel olarak yıllar itibariyle artış göstermiştir. Sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışan kişi sayısı, toplam aktif sigortalılar ile zorunlu sigortalı sayısındaki artış ise istihdam edilenlerin sayısındaki artış ile açıklanabilir. Tablo 10'da ise 5510 sayılı Kanunun 4-1/a maddesi kapsamındaki işyeri ve zorunlu sigortalı sayılarının il düzeyinde sıralamasında ilk onda yer alan faaliyet gruplarına göre 2018 yılındaki dağılımı ele alınmıştır.

Tablo 10. İlk 10 Faaliyet Grubuna Göre İşyeri ve Sigortalı Sayılarının Dağılımı (2018 yılı)

Göstergeler	İşyeri Sayısı	Zorunlu Sigortalı Sayısı
Perakende Tic.(Mot.Taşıt.Onar.Har)	5.644	19.650
Bina İnşaatı	2.503	14.538
Kara Taşıma.ve Boru Hattı Taşıma	2.403	8.028
Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faal.	2.239	9.416
Toptan Tic.(Mot.Taşıt.Onar.Hariç)	1.372	6.135
Büro Yönetimi,Büro Desteği Faal.	1.223	6.672
Gıda Ürünleri İmalatı	1.069	16.560
Toptan Ve Per.Tic.ve Mot.Taşıt.On.	937	3.086
Bitkisel ve Hayvansal Üretim	911	4.025
Özel İnşaat Faaliyetleri	895	4.480
Bina ve Çevre Düzenleme Faaliyet.	862	7.955
Konaklama	523	3.490

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, 2020.

İlk on faaliyet grubuna göre en fazla işyeri sayısı ve zorunlu sigortalı sayısına perakende ticaret faaliyet grubu sahiptir. Zorunlu sigortalı sayısının en fazla olduğu ikinci grup ise gıda ürünleri imalatıdır. Ekonomik faaliyetlerin yapısında ifade edildiği üzere ilin sanayinin tarıma dayalı olması, istihdama, işyeri sayısına ve zorunlu sigortalı sayısına da yansımaktadır. Aşağıda Tablo 11’de ise 5510 sayılı Kanun 4-1/a maddesi kapsamındaki işyerlerinin işyeri büyüklüklerine göre dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 11. İşyerlerinin İşyeri Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2014-2018 yılları)

İşyeri Büyüklüğü (Çalıştırılan işçi sayısı)	2014	2015	2016	2017	2018
1	9.997	10.142	10.306	11.449	11.697
2-3	7.515	7.861	8.019	8.559	8.549
4-6	4.239	4.385	4.521	4.789	4.806
7-9	1.725	1.865	1.763	1.941	1.792
10-19	1.622	1.692	1.744	1.859	1.821
20-29	529	527	494	536	519
30-49	435	455	425	436	415
50-99	179	233	217	238	238
100-249	93	100	104	101	107
250-499	18	27	31	35	36
500-749	7	4	2	3	7
750-999	3	2	3	3	5
1000+	1	3	2	2	1
TOPLAM	26.363	27.296	27.631	29.951	29.993

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), 2020.

Tablodan görüldüğü üzere ilin işyeri büyüklüğü mikro ölçekli işletmeler ağırlıklı olup, bunu küçük ve orta ölçekli işletmeler izlenmektedir. TÜİK (2020) verilerine göre 2014-2018 yılları arasında Balıkesir ilinde toplam girişim sayılarında yıllar itibariyle artış yaşanmış, 2014 yılında toplam girişim sayısı 57.645 iken, 2018 yılında 63.895 girişim sayısına yükselmiştir. 2018 yılındaki girişim sayısı, 2014 yılına göre %10,8 artış göstermiştir. Girişim sayılarındaki oransal yükselme, istihdam olanakları açısından pozitif bir durum olarak değerlendirilebilir.

SGK verilerine göre 5510 sayılı Kanununun 4-1/a maddesi kapsamındaki 2018 yılı toplam işyeri sayısı 29.993’dür. Bu sayının 26.158 tanesi daimi işyeri statüsündedir. 29.993 işyerinin 990 tanesi kamuya, 29.003’ü özele aittir. 176.754 olan zorunlu sigortalıların 122.198 tanesi erkek, 54.556 tanesi ise kadındır. Balıkesir ilinin ortalama kazanç miktarı ise 96,96’dır. Cinsiyetlere göre ortalama kazanç tutarları ise erkeklerde 101,12; kadınlarda 85, 17’dir (SGK, 2020). Türkiye’nin ilk 1000 Büyük Sanayi Kuruluşu (İSO 1000) içerisinde Balıkesir ilinde 2016 yılında 15 sanayi kuruluşu yer almaktayken, 2017 yılında bu sayının 13’e düşmesi de (TOBB, 2019: 236) ilde sanayileşme açısından bir gerileme olarak yorumlanabilir.

4.3.4. Bankacılık ve Finans Yapısı

Bankacılık ve finans yapısına ilişkin veriler o ilin finansal kapasitesini, mevcut veya yeni yatırımların finansal hizmetlere ve finansal kaynaklara erişim imkânını göstermesi bakımından önemlidir. Aşağıdaki tabloda Balıkesir ilinin 2018 yılına ait mevduat ve kredi dağılımına ve Türkiye’de illere göre sıralamasına yer verilmiştir.

Tablo 12. Bankacılık Değişkenleri (2018 yılı) (Milyon TL)

Göstergeler	Balıkesir İli	İllere Göre Sıralaması
Mevduat Dağılımı	18.830	13
Kredi Dağılımı	17.667	18
Nüfus Başına Ortalama Mevduat	15.352	15
Kişi Başı Banka Kredisi Tutarı	14.403	28
Şube Başına Ortalama Mevduat	121	20
Şube Başına Kredi	113	37

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2020.

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere Balıkesir ili mevduat dağılımında Türkiye’de 13. sırada yer almaktadır. Bu veri aslında ilin sermaye birikimine işaret etmekte ve bu sermaye birikiminin yatırım ve iş fırsatlarına kanalize edilmesi halinde katma değer oluşturma potansiyelini ve sosyo-ekonomik gelişme üzerinde pozitif bir etki doğurabileceği şeklinde yorumlanabilir. Nüfus başına ortalama mevduatta aynı şekilde ilin tasarruf performansını yansıtmaktadır. Kredi dağılımında 18. sırada yer alması da finansal kaynaklara ulaşma potansiyelini yansıtmaktadır. 2018 yılı verilerine göre mevduat dağılımı sıralamasında 13. sırada yer alan Balıkesir ili mevduatlarının dağılımı aşağıda Tablo 13’de gösterilmiştir.

Tablo 13. Mevduatlar (Milyon TL)

Göstergeler	2015	2016	2017	2018	2019
Tasarruf Mevduatı (TL)	6.206	7.339	8.588	9.871	11.064
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	246	249	395	359	309
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	759	946	1.244	1.125	1.605
Bankalar Mevduatı	0	0	0	0	0
Döviz Tevdiat Hesabı	3.253	3.746	4.943	6.742	8.807
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	140	165	183	194	298
Kıymetli Madenler Depo Hesapları	113	189	297	537	1.077
Toplam Mevduat	10.715	12.634	15.650	18.830	23.159

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2020.

Beş yıla ait tüm veriler değerlendirildiğinde tasarruf mevduatının çoğunluk payına sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda ilin sermaye birikimini ve tasarruf gücünü ifade etmektedir. İlin kredi dağılımları ve tutarlarına ilişkin veriler ise Tablo 14’de ele alınmıştır.

Tablo 14. Kredi Dağılımları ve Tutarları (Milyon TL)

YIL	İhtisas Kredileri						İhtisas Dışı Krediler	Toplam
	Tarım	Gayrimenkul	Mesleki	Denizcilik	Turizm	Diğer		
2014	942	0	155	0	0	123	9.001	10.223
2015	1.229	28	11	0	39	268	10.413	11.990
2016	1.495	43	14	0	63	346	11.605	13.567
2017	1.699	51	16	0	72	390	13.783	16.012
2018	2.033	72	14	1	103	511	14.933	17.667
2019	2.246	107	9	1	123	626	16.842	19.953

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2020.

Balıkesir kredi dağılımlarının niteliğine bakıldığında ağırlıklı payın ihtisas dışı kredilere ait olduğu görülmektedir. İlgili yıllarda hem ihtisas kredilerinde hem ihtisas dışı kredilerde artış yaşanmakla birlikte, ihtisas dışı krediler sahip olduğu payı korumuştur. İhtisas kredilerinde ise tarım sektörünün kredi imkânlarından daha fazla yararlandığı anlaşılmaktadır. İlin ekonomik faaliyetlerinde önemli bir yeri olan tarım sektörünün kredi tutarlarına ve dağılımlarına da sirayet ettiği söylenebilir.

5. Balıkesir İli Vergi Bileşenlerinin Sosyo-Ekonomik Açından Değerlendirilmesi

Günümüzde ödeme gücünü temsil eden ve vergi sisteminin esasını meydana getiren öğeler gelir, servet ve harcamadır. Gelir üzerinden alınan vergiler, lokomotif vergiler olarak görülmekte ve gelişmenin birer itici gücü oldukları varsayılmaktadır. Gelir, servet ve harcamanın kaynağı olarak görülmekte ve servet ve harcama üzerinden alınan vergilerin artışına katkı sağladığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte gelir üzerinden alınan vergilerin kendi içlerindeki dağılımı da değerlendirmeye alınması gereken bir konudur. Buna ilişkin Yavuz ve Çiçek (2009) şu şekilde açıklama getirmişlerdir; “ bir ilde toplanan vergilerin % 90’ı Gelir Vergisinden, % 10’u Kurumlar Vergisinden oluşması halinde, bu durum o ilin kalkınmasında var olan bir yatırım ve üretim eksikliğine işaret edebilir”. Hatta Gelir Vergisinin hangi gelir unsuru portföyünden oluştuğunun bile değerlendirmeye alınması gereklidir. Örneğin bir ilde Gelir Vergisi, gayrimenkul sermaye iradı veya menkul sermaye

iradı gibi pasif nitelikte gelir unsurları ağırlıklı ise bu durumda o il için yeterli bir yatırım veya üretim eksikliği olduğu konusunda bir yargıya varılabilir. Açıklamalardan anlaşıldığı üzere bir ilin sahip olduğu vergi bileşenleri, o ilin sosyo-ekonomik göstergelerine de etkide bulunabilmektedir. Bu bağlamda ilin vergi bileşenleri, vergi gelirleri ve çeşitli vergi istatistikleri incelenecek ve sosyo-ekonomik gelişmeye etkileri değerlendirilecektir.

5.1. Vergi Gelirleri ve Yapısı Bakımından

Vergiler devletin sadece gelir kaynağını teşkil etmemektedir. Aynı zamanda sosyo-ekonomik gelişmesine etkide bulunan ve sosyo-ekonomik yapıdan da etkilenen bir yapıya sahiptirler. İlin sektörel yapısına bağlı olarak vergi gelirleri ve türleri farklılık göstermektedir. İlde sanayi, tarım ve hayvancılık, turizm hangi faaliyet grubu daha yoğun ise vergi bileşenleri de buna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Vergi gelirlerini belirleyen ekonomik, sosyal, demografik, kültürel ve siyasal birçok etken olmakla birlikte ekonomik ve yapısal faktörlerin en etkili faktörler olduğu yönünde genel bir kabul vardır.

Balıkesir ili vergi bileşenlerinin yapısını analiz etme amacıyla genel bütçe vergi gelirleri ve genel bütçe vergi gelirleri içindeki sıralamasına yer verilmiştir. Aşağıda Tablo 15'te genel bütçe vergi gelirleri içinde Balıkesir ili brüt tahakkuk ve brüt tahsilat tutarları ve tahsilat oranlarını ve toplam tahsilat içindeki payları ve sıralaması gösterilmiştir.

Tablo 15. Genel Bütçe Vergi Gelirleri (2010- 2019 Yılları) (Kümülatif) (Bin TL)

Yıl	Tahakkuk (1)	Tahsilat (2)	İlin Tahsilat Oranı (2/1)	Toplam Tahsilat İçindeki Payı	İller Arası Sıralaması*
2010	1.379.968	1.074.644	77,87	0,51	16
2011	1.623.543	1.266.639	78,02	0,50	18
2012	1.681.724	1.322.514	78,64	0,47	17
2013	1.788.224	1.386.086	77,51	0,42	18
2014	2.087.263	1.586.669	76,02	0,45	17
2015	2.420.888	1.818.271	75,11	0,45	19
2016	2.953.559	2.143.331	72,57	0,47	17
2017	3.206.201	2.339.074	72,95	0,44	18
2018	3.590.060	2.518.819	70,16	0,41	20
2019	3.961.892	2.664.836	67,26	0,40	22

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2020.

* Sıralamada Gelir İdaresi Başkanlığı istatistiklerinden yararlanılmıştır.

Yukarıda tablodan görüldüğü üzere brüt tahakkuk ve brüt tahsilat tutarlarında yıllar itibariyle artış yaşanmıştır. Bununla birlikte 2010 yılında yüzde 77,87 olan tahsilat oranı, 2019 yılında

yüzde 67,26'ya gerilemiştir. Tahsilat oranlarında yıllar itibariyle görülen bu gerilemenin idari, ekonomik, sosyal birçok faktörden kaynaklanması muhtemeldir. Son yıllardaki vergi afları ve yeniden yapılandırma da tahsilat oranlarında gerilemenin bir nedeni olabilir. 81 il içerisinde Balıkesir ilinin sahip olduğu potansiyelini değerlendirme imkânı veren Balıkesir ilinin genel bütçe vergi gelirleri içindeki sıralamasına bakıldığında ilk 10 il arasında Balıkesir'in yer almadığı görülmektedir. Bir ilin genel bütçe vergi gelirleri içindeki sıralaması sosyo-ekonomik gelişmişliği gösteren mali göstergelerden biridir. Bu durum ilin üretim ve yatırım kapasitesinin ilk on ile göre daha az olduğu şeklinde yorumlanabilir. Dikkat çekici bir diğer hususta Balıkesir ilinin 2010 yılından 2019 yılına kadar toplam tahakkuk ve toplam tahsilat içindeki payında görülen yaklaşık yüzde 10'luk düşüştür.

Bir bölgenin veya ilin vergi yapısı bakımından değerlendirilmesi yapılırken temel alınan o bölgenin Gayrisafi Yurtiçi Hasılasıdır. Bu nedenle Tablo 16'da Balıkesir ili gayrisafi yurtiçi hasıla verileri ele alınmıştır. İlin payı TÜİK verilerinden yararlanarak hesaplanmıştır.

Tablo 16. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Görünümü

Göstergeler	Düzyey	2015	2016	2017	2018
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Bin TL)	Balıkesir	28.713.009	32.675.168	38.568.113	45.577.580
	Türkiye	2.338.647.494	2.608.525.749	3.110.650.155	3.724.387.936
	İlin Payı	% 1,22	% 1,25	% 1,23	% 1,22
Kişi başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (TL)	Balıkesir	24.172	27.425	32.288	37.491
	Türkiye	29.899	32.904	38.732	45.750

Kaynak: TÜİK, 2020.

Tabloda Balıkesir ilinin Gayrisafi Yurt içi hasıla ve kişi başına gayrisafi hasılasının TL cinsinden tutarlarına yer verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere gerek gayrisafi yurtiçi hasıla tutarı gerekse de kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla tutarı artış göstermektedir. Ancak ilin TÜİK verilerinden yararlanarak Türkiye içindeki payı hesaplandığında 2015 yılında yaklaşık % 1,22 olan payın 2018 yılında da aynı oransal paya sahip olduğu, değişim göstermediği ortaya çıkmaktadır. Rakamsal olarak artış görülmekle birlikte ilin gayrisafi yurtiçi hâsıla içindeki payında artış yaşanmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum belirtilen yıllar için ilde üretilen mal ve hizmet miktarında, ilin üretiminde ve ekonomik büyüklüğünde değişim olmadığı şeklinde yorum getirilebilir. İlin kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılatı ise Türkiye ortalamasının altında seyretmektedir.

Gayrisafi yurtiçi hasıla ile vergi ilişkisini açıklayabilmek adına iktisadi faaliyet kollarına göre gayrisafi yurtiçi hasıla tutarları değerlendirmeye alınmalıdır. Daha önce ifade edildiği üzere

Balıkesir ilinde tarım ve hayvancılık önemli bir yer tutmakta ve sanayi tarıma dayalı gerçekleşmektedir.

Tablo 17. Balıkesir İli İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Cari fiyatlarla, bin TL)

Yıl	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Sektör Topamları	Vergi- Sübvansiyon	GSYH
2014	3.651.909	6.685.377	12.748.322	23.085.608	3.016.593	26.102.201
2015	3.625.155	7.624.593	14.051.058	25.300.807	3.412.203	28.713.009
2016	4.256.689	8.662.556	15.877.414	28.796.660	3.878.508	32.675.168
2017	5.308.183	10.591.661	18.451.998	34.351.842	4.409.873	38.761.715
2018	5.359.585	12.864.786	22.590.644	40.815.014	4.762.565	45.577.580

Kaynak: TÜİK, 2020.

Tablo 17’de 2014- 2018 yılları iktisadi faaliyet kollarına göre Balıkesir ilinin GSYH dağılımı incelendiğinde 2018 yılında 45.577.580 TL’lik GSYH’sının 4.762.565 TL’lik kısmının vergi gelirlerinden oluştuğu, faaliyet kolları arasında ise 22.590.644 TL ile en yüksek tutarın hizmetler kolundan sağlandığı anlaşılmaktadır. TÜİK verilerinden yararlanarak 2018 yılı için oransal hesaplama yapıldığında; GSYH’den tarımın payı yaklaşık olarak % 12, sanayinin payı % 28, hizmetlerin payı % 50, vergi ve sübvansiyonların payı ise % 10 ’dır.

Vergi gelirlerini belirleyen faktörler içerisinde sektörel yapı büyük bir etkiye sahiptir. Tarım sektörünün genellikle kar marjı düşük küçük ölçekli çiftçilerden oluşması ve vergilemeye diğer sektörlerle kıyasla uygun yapıda olmaması vergi gelirleri üzerinde negatif etki doğurabilmektedir. Tarım sektörünün tersine sanayi sektörünün payının artması ise satış, tüketim ve kurum vergilerinin artışına bağlı olarak vergi gelirleri üzerinde pozitif etki sağlayabilecektir. Hizmetler sektörü ise ağırlıklı olarak emek-yoğun faaliyetlerden meydana geldiğinden dolayı vergi gelirlerinde doğrudan artış temin edebilir (Sağdıç, 2019: 157).

5.2. Vergi Türleri ve Dağılımı Bakımından

Balıkesir ilinin vergi bileşenlerini daha sağlıklı bir şekilde ortaya koyabilmek için vergi sisteminin temel sınıflandırması olan gelir, servet ve harcama üzerinden alınan vergiler itibariyle incelenmesi lüzumludur. Aşağıda Tablo 18’de Balıkesir ili genel bütçe gelirleri içinde gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergi gelirlerinin beyan sayısı, tahakkuk-tahsilat tutarları ve tahsilat oranları gösterilmiştir.

Tablo 18. Balıkesir İli Gelir ve Kurumlar Vergilerinin Görünümü (Bin TL)

YIL	Gelir Vergisi				Kurumlar Vergisi			
	Beyan* Sayısı	Tahakkuk	Tahsilat	Tahsilat Oranı	Beyan Sayısı	Tahakkuk	Tahsilat	Tahsilat Oranı
2010	27.898	492.691	371.918	75,5	4.901	114.649	83.963	73,2
2011	29.462	569.755	434.101	76,2	5.427	127.488	84.634	66,4
2012	28.415	587.620	451.676	76,9	5.096	124.613	89.822	72,1
2013	29.111	633.178	480.225	75,8	5.100	121.113	89.861	74,2
2014	28.446	714.495	531.584	74,4	5.150	150.823	114.833	76,1
2015	53.413	818.611	607.550	74,2	5.321	151.719	109.461	72,1
2016	55.443	951.582	682.515	71,7	5.507	249.195	155.497	62,4
2017	58.285	1.082.951	785.454	72,5	5.889	272.739	189.021	69,3
2018	59.901	1.322.834	952.773	72,0	6.241	366.795	254.535	69,4
2019	-	1.529.058	1.052.275	68,8	-	416.096	306.617	73,7

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2020.

*Beyanname sayısına ilişkin veriler Gelir İdaresi Başkanlığı istatistiklerinden temin edilmiş olup, 2019 yılı verileri yayınlanmamıştır.

Gelir üzerinden alınan vergiler olan Gelir Vergisinin ve Kurumlar Vergisinin 2010- 2019 periyodunda beyanname sayısında, tahakkuk ve tahsilat tutarlarında artış yaşandığı görülmektedir. Gerek gelir vergisinde gerekse de kurumlar vergisinde tahakkuk eden vergi tutarları ile tahsil edilen tutarlar arasında fark meydana çıkmıştır. Gelir Vergisinde tahakkuk eden vergilerin 2019 yılında % 68,8 tahsil edilebilmişken; Kurumlar Vergisinde tahakkuk eden vergilerin % 73,7'si tahsil edilebilmiştir. 2019 yılına kadar gelir vergisinin tahsilat oranı daha yüksek gerçekleşmişken, 2019 yılında tam tersi bir tablo ortaya çıkmıştır. Kurumlar vergisinde tahsilat oranı daha yüksek gerçekleşmiştir. Aynı duruma son 10 yıl içinde bir de 2014 yılında rastlanmaktadır.

Gelir vergisine ilişkin veriler incelendiğinde 2010 yılındaki 27.898 olan beyanname sayısının Türkiye genelinde verilen beyanname sayılarının % 1,635'ine, matrah tutarının % 1,6'sına ve tahakkuk eden vergi tutarının % 1,5'ine isabet ettiği görülmektedir. Kurumlar vergisi 2010 yılı rakamlarına bakıldığında ise Türkiye genelinde ilin beyanname verme sayısının % 0,82'sine, matrah tutarının % 0,3'üne ve tahakkuk eden kurumlar vergisi tutarının ise % 0,3'üne denk geldiği anlaşılmaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2020).

Ödeme gücünü temsil eden ikinci vergi türü ise servet üzerinden alınan vergilerdir. Tablo 19'da ilin servet üzerinden alınan vergilerden genel bütçe vergi gelirleri içinde yer alan veraset ve intikal vergisi ve motorlu taşıtlar vergisine ilişkin veriler incelemeye alınmış, tahsil yetkisinin belediyelerde olduğu emlak vergisi incelemeye dâhil edilmemiştir.

Tablo 19. Balıkesir İli Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Görünümü

YIL	Veraset ve İntikal Vergisi			Motorlu Taşıtlar Vergisi		
	Tahakkuk	Tahsilat	Tahsilat Oranı	Tahakkuk	Tahsilat	Tahsilat Oranı
2010	2.003	1.099	54,9	101.490	68.020	67,0
2011	3.151	1.755	55,7	115.109	82.718	71,9
2012	2.628	1.584	60,3	126.512	93.120	73,6
2013	4.722	2.791	59,1	138.511	100.597	72,6
2014	4.379	2.514	57,4	149.802	105.972	70,7
2015	5.484	4.074	74,3	176.312	123.381	70,0
2016	7.814	5.445	69,7	198.259	136.896	69,0
2017	6.143	3.901	63,5	218.624	150.393	68,8
2018	12.885	9.666	75,0	257.864	179.757	69,7
2019	9.423	5.586	59,3	293.415	205.139	69,9

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2020.

Servet üzerinden alınan vergiler bir ilin para ile temsil edilen malvarlığını göstermekte olup, sahip olunan servet unsurlarının niteliğini ve mülkiyet değişimini ifade etmektedir. Gelir üzerinden alınan vergilerden farklı olarak kalkınmanın itici gücü kabul edilmemektedirler. Ülke genelinde olduğu üzere Balıkesir ilinde de servet üzerinden alınan vergilerin payı çok düşük düzeydedir. Tablo 18'deki gelir üzerinden alınan vergiler ile kıyaslandığında ve ilin vergi gelirlerinin oransal dağılımı yapıldığında bu sonuç daha net gözlenmektedir.

Vergi türlerinin üçüncü ayağını oluşturan harcama üzerinden alınan vergilerin dağılımı ise Tablo 20'de gösterilmiştir. Harcama üzerinden alınan vergilerden Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim vergisi ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisine ilişkin veriler ele alınmıştır.

Tablo 20. Balıkesir İli Harcama Üzerinden Alınan Çeşitli Vergilerin Görünümü

YIL	Dâhilde Alınan KDV			ÖTV			BSMV		
	Tahakkuk	Tahsilat	Tahsilat Oranı	Tahakkuk	Tahsilat	Tah. Oranı	Tahakkuk	Tahsilat	Tah. Oranı
2010	240.258	152.185	63,3	68.265	66.199	97,0	25.589	24.338	95,1
2011	274.433	165.418	60,3	83.688	81.543	97,4	29.121	27.780	95,4
2012	235.829	124.134	52,6	80.408	75.450	93,8	15.524	14.327	92,3
2013	262.173	136.701	52,1	103.150	94.112	91,2	12.249	11.045	90,2
2014	382.724	212.916	55,6	115.649	101.719	88,0	10.462	9.309	89,0
2015	428.868	220.291	51,4	163.166	141.281	86,6	11.943	10.876	91,1
2016	588.547	298.551	50,7	228.174	203.962	89,4	14.918	13.821	92,6
2017	616.284	304.406	49,4	283.886	259.882	91,5	17.191	16.136	93,9
2018	664.179	282.227	42,5	244.776	218.862	89,4	20.872	19.851	95,1
2019	712.475	254.715	35,8	205.116	179.023	87,3	28.923	27.808	96,1

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2020.

Yukarıda verilerde dolaysız vergi kapsamında yer alan gelir üzerinden alınan vergilerden farklı olarak, dolaylı vergilerin KDV haricinde genel bir ifade ile tahsilat oranının yüksekliği dikkat çekmektedir. Tablo 21’de ise genel görünümü daha net ortaya çıkarabilmek adına 2019 yılı Balıkesir vergi gelirlerinin vergi türleri açısından dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 21. Balıkesir İli Vergi Gelirlerinin Vergi Türleri Açısından Dağılımı

Vergi Gelirleri (2019 yılı)	Tahakkuk	Tahsilat	Tahsilat Oranı
Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	1.945.154	1.358.892	69,9
a) Gelir Vergisi	1.529.058	1.052.275	68,8
Beyana Dayanan Gelir Vergisi	233.338	103.538	44,4
Basit Usulde Gelir Vergisi	14.375	4.372	30,4
Gelir Vergisi Tevkifatı	1.200.743	888.202	74,0
Gelir Geçici Vergisi	80.602	56.163	69,7
b) Kurumlar Vergisi	416.096	306.617	73,7
Beyana Dayanan Kurumlar Vergisi	122.368	41.806	34,2
Kurumlar Vergisi Tevkifatı	515	52	10,1
Kurumlar Geçici Vergisi	293.213	264.759	90,3
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	302.838	210.725	69,6
Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	946.781	461.566	48,8
a) Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	712.475	254.715	35,8
b) Özel Tüketim Vergisi	205.116	179.023	87,3
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	28.923	27.808	96,1
d) Şans Oyunları Vergisi	5	0	0,0
e) Özel İletişim Vergisi	262	20	7,6
Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler	220.691	220.691	100,0
Damga Vergisi	241.771	147.711	61,1
Harçlar	302.958	265.180	87,5
Başka Yerde Sınıflandırılmayan Diğer Vergiler	1.699	71	4,2

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2020.

2019 yılına ilişkin Balıkesir ili vergi türlerinin tamamının projeksiyonunu oluşturan tablo analiz edildiğinde ilde en yüksek tahsilat tutarının gelir vergisine ait olduğu ortaya çıkmaktadır. Gelir Vergisi tahakkuk ve tahsilat tutarları içinde gelir vergisi tevkifatının yüzde 70 civarında ağırlıklı bir paya sahip olduğu hesaplanmaktadır. Emek yoğun sanayinin geliştiği ilde bu beklenen bir sonuçtur. İlin 2019 yılı toplam vergi geliri olan 2.664.836 (bin TL) toplamından hareketle vergi kalemlerinin yüzdesel payını hesapladığımızda gelir üzerinden alınan vergiler yaklaşık % 51 ile birinci sırada, dâhilde alınan mal ve hizmet vergileri % 17 ile ikinci sırada ve harçlar % 10 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu vergileri sırasıyla

uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler; mülkiyet üzerinden alınan vergiler ve damga vergisi izlemektedir.

5.3. Mükellef Sayıları Bakımından

Balıkesir ilinin vergi yapısını ve bileşenlerini analizinde son sınıflandırma kapsamında çeşitli vergi kalemlerine ilişkin faal mükellef sayıları değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 22. Çeşitli Vergilere İlişkin Balıkesir İli Faal Mükellef Sayıları

YIL	Gelir Vergisi	Gelir Stopaj Vergisi	GMSİ	Basit Usul	Kurumlar Vergisi	KDV
2010	27.188	33.799	17.825	20.785	5.313	31.490
2011	27.315	34.106	19.011	20.431	5.490	31.866
2012	27.766	34.078	24.003	20.030	5.356	32.004
2013	27.932	34.120	26.774	19.472	5.250	32.117
2014	27.298	33.316	26.841	20.614	5.171	31.362
2015	27.532	33.755	28.406	20.991	5.441	31.809
2016	27.913	34.324	30.044	21.467	5.578	32.342
2017	28.846	35.611	31.996	22.112	5.950	33.618
2018	29.853	37.003	34.934	22.202	6.377	34.988
2019	30.098	37.485	36.514	22.506	6.659	35.375

Not: Her yılın Aralık ayındaki rakamlar dikkate alınmıştır.

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2020.

Balıkesir ili faal mükellef sayıları yıllar itibariyle artış göstermektedir. Tüm yıllarda en fazla mükellef sayısına sahip vergi Gelir Vergisi Stopaj vergisidir. 2010-2019 yılları arası faal mükellef sayılarındaki değişim oranı hesaplandığında gayrimenkul sermaye iradı faal mükellef sayısında % 104'lük büyük bir yükselme ile karşılaşılmaktadır. Bunu % 25 değişim oranı ile kurumlar vergisi, % 12 ile KDV, % 10 oranları ile gelir vergisi ve gelir stopaj vergisi ve son sırada % 8 ile basit usul faal mükellef sayıları izlemektedir. Faal mükellef sayılarındaki değişim oranında önemli bir fark ortaya çıkan gayrimenkul sermaye iradına ilişkin detaylı bir inceleme yapma gereği doğmuştur. Tablo 23'de buna ilişkin çeşitli veriler yer almaktadır.

Tablo 23. Balıkesir İli GMSİ Matrah Tutarları

YIL	Gayrimenkul Sermaye İradı		
	Beyanname Sayısı	Matrah	Tahakkuk Eden
2010	15.137	77.748.774	15.663.779
2011	21.859	105.353.370	21.208.907
2012	23.868	123.202.281	24.797.517
2013	22.068	132.712.634	27.051.668
2014	23.828	157.265.324	32.688.756

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2020.

Not: Gelir İdaresi Başkanlığında gayrimenkul sermaye iradına ilişkin en güncel veri 2015 yılına aittir .

Gayrimenkul sermaye iradı 2010 yılı rakamlarına göre Türkiye genelinde ilin beyanname verme sayısının % 1, 889'una, matrah tutarı % 0,9'una ve tahakkuk eden vergi tutarı ise % 0,8'ine denk gelmektedir. 2010 -2015 yılları periyodunda tahakkuk eden gayrimenkul sermaye iradındaki artış oranı % 108 gerçekleşmiştir. Tablo 22'den elde edilen sonuç ile birlikte ele alındığında ilin vergi gelirleri içinde pasif nitelikli gelir niteliğine sahip olan gayrimenkul sermaye iradının ağırlığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise ilin sahip olduğu bu potansiyeli ticari, zirai veya serbest meslek faaliyeti gibi ekonomik faaliyetlerde kullanmadığı şeklinde yorumlanabilir. Daha önce bankacılık göstergelerinde de ilin mevduat tutarlarının fazlalığı ile örtüşen bu sonuç ile ilde üretimden ziyade pasif nitelikli gelire yönelik eğilim olduğu şeklinde izah edilebilir.

6. Balıkesir İli Vergi Teşvikleri Açısından Değerlendirilmesi

Vergi teşvikleri yatırımları teşvik etmek, işsizliği azaltma ve istihdam artışı sağlama, belli sektörleri ve faaliyet alanlarının gelişmesine katkıda bulunmak ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını azaltma gibi nedenlerle vergi uygulamalarına dâhil edilmektedir (Tekin, 2006: 302). Yatırımcılar açısından herhangi bir ilin diğer illere göre cazip hale gelmesinde vergi teşvikleri belirleyici faktörlerden biridir. Bu noktada Balıkesir ilinde yatırımcıların faydalanacağı vergi teşviklerinin incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Balıkesir ili teşvik sistemi içinde 3. gelişmişlik bölgesinde yer almaktadır. Bununla birlikte il öncelikli yatırım konuları, bölgesel teşvik ve stratejik yatırım uygulamaları bakımından 5. bölgeye sağlanan desteklerden yararlanmaktadır. Teşvik edilecek konularda yatırım yapan yatırımcı, genel teşvik (*Gümrük Vergisi Muafiyeti, KDV İstisnası ve Sigorta Primi İşveren Hissesi*) bölgesel teşvik uygulamaları ve stratejik yatırımların teşvikine bağlı olarak farklılaşan şekilde, ilde yatırım yapması halinde efektif vergi yükünü ve yatırım maliyetini

azaltma fırsatına sahip olacaktır. Balıkesir iline yatırımcılara uygulanacak destek unsurları Tablo 24’te gösterilmiştir.

Tablo 24. Balıkesir İli Destek Unsurları

Destek	Bölgesel Teşvik Uygulamaları Kapsamında	Stratejik Teşvik Uygulamaları Kapsamında
<i>Gümrük Vergisi Muafiyeti</i>	Var	Var
<i>KDV İstisnası</i>	Var	Var
<i>Vergi İndirimi</i>	Var	Var
Yatırıma Katkı Oranı (%)	% 25	% 50
Kurumlar- Gelir Vergisi İndirimi (%)	% 60	% 90
<i>Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği</i>	Var	Var
Süre	5 yıl	7 yıl
Sabit yatırıma oranı (%)	% 20	% 15
<i>Yatırım Yeri Tahsisi</i>	Var	Var
Faiz veya Kar Payı Desteği	Var	Var
TL	3 puan	5 puan
Döviz	1 puan	2 puan
Faiz veya Kar Payı Desteği Tutarı (TL)	1 milyon	Yatırımın % 5’i
KDV İadesi	Yok	Var* (500 milyon TL yatırım)

Kaynak: Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2020. * Sadece bina inşaat harcamaları için

Yukarıdaki tablodan ile sağlanan destek unsurlarının yapısı gözlenmektedir. Bölgesel ve stratejik teşvik uygulamaları kapsamında birçok muafiyet, istisna ve indirim gibi dolaylı ve doğrudan desteklerden yararlanmaktadır. Özellikle doğrudan teşvik olan vergi indirimi teşviki ile yatırımcıların maliyetlerini ve vergi yüklerini azaltma fırsatı sunulmaktadır. Ayrıca yatırım Organize Sanayi Bölgesinde veya orta-ileri teknoloji alanında yapılıyorsa 4. bölge desteklerinden yararlanma olanağı doğmaktadır. Bahsi geçen destekler ile birlikte coğrafi konumu ve sosyo-ekonomik faktörleri de dikkate alındığında ilin tüm imkânlarının hayata geçirilmesi ile yatırımcılar açısından cazip bir yatırım yeri olması mümkündür.

Sonuç

Balıkesir ili sanayi merkezlerine yakınlığı, istihdam oranında ve tarım sektöründe Türkiye ortalamasının üstündeki payı, hayvancılıktaki başarısı, farklı turizm imkânları sunması gibi birçok güçlü yanı bulunan bir ildir. Bu güçlü yönlerinin yanında sanayileşmede beklenen

atılımı gösterememesi, ülke ortalamasının altında sanayileşme oranı olması, düşük ve orta düşük kaliteli imalata dayanması ilin gelişmesi önünde engel olarak gösterilmektedir.

Günümüzde bir ilin gelişmişliği ölçülürken o ilin sadece ekonomik göstergeleri üzerinden değerlendirme yapılmamaktadır. Ekonomik göstergeler bir ilin refah düzeyinin yükselmesinde büyük bir role sahip olmakla birlikte, sosyo-ekonomik gelişme anlayışı içerisinde o yerin yaşam kalitesini bir bütün olarak yükselten demografik, ekonomik ve sosyal tüm göstergeler dikkate alınmaktadır. Bu göstergeler içinde sanayileşme temel belirleyici gösterilmektedir. Balıkesir ili sanayileşme oranı ortalaması ülke genelinin altında yer almasına rağmen çevre illerinde (İzmir, İstanbul, Bursa) birinci gelişmişlik düzeyine sahip illerin olması ve zamanla buradaki ekonomik faaliyetlerin Balıkesir'e yayılma imkânına sahip olduğu ifade edilebilir.

Çalışmada çeşitli sosyo-ekonomik göstergelerden hareketle Balıkesir ilinin sosyo-ekonomik gelişmesine ilişkin açıklama ve değerlendirmeler yapılmıştır. Sosyo-ekonomik göstergeler ile vergi yapısı ve bileşenleri de analiz edilmiştir. Vergi türleri içinde ülkenin diğer illeri ile aynı doğrultuda en yüksek paya sahip olan vergi türünün Gelir Vergisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç ilde emek-yoğun ekonomik faaliyetlerin olduğu yönünde değerlendirilebilir. Ayrıca gayrimenkul sermaye iradı da ilin vergi gelirleri içinde önemli bir artış göstermiştir. Bu da ilin bazı kaynaklarının atıl kaldığına işaret etmektedir.

Çalışmanın genel bulguları dikkate alındığında; Balıkesir ilinin tarım sektörü gibi güçlü yönlerinden istifade etmeye yönelik desteklemelerin ve düzenlemelerin yapılması, ilin sahip olduğu beşeri kaynaklarından mümkün mertebe yararlanılmasına yönelik tedbirler alınması ile ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde ve bu gelişmeye paralel olarak vergi gelirlerinde artış sağlanabileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Balıkesir sahip olduğu konumu ile sosyo-ekonomik gelişmeye açık bir ildir. Önemli olan o yerin sahip olduğu potansiyelin harekete geçirilmesidir. Balıkesir ilinin sahip olduğu güçlü yönlerini harekete geçirerek, zayıf yönlerini ise elimine edecek tedbirler ile sahip olduğu potansiyeli optimum düzeyde kullanması sağlanmalıdır. Vergi teşvikleri bu bağlamda önemli bir katkı sağlayabilecektir. Günümüzde bir ilin gelişim kaydetmesinin yanı sıra bu gelişmenin sürdürülebilir olması da önem taşımaktadır. Balıkesir ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini yükseltmeye yönelik sahip olduğu kaynakların atıl kalmasından ziyade üretime dâhil edilmesine, sahip olduğu mevduatların yatırımlara yönlendirilmesine yönelik düzenlemeler ile ilin gelişmişlik düzeyinde sürdürülebilir bir gelişmişlik ivmesi kazanılabilir.

Kaynakça

- Albayrak, A. S. ve Savaş, F. (2015), “Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişliğinin Belirleyicileri ve 2012 Yılı Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (3), 1- 40.
- Allahverdi, M. ve Alagöz, A. (2019), “İllerin Vergi Gelirleri Açısından Sınıflandırılmasında Kümeleme Analizi Kullanımı”, *Maliye Dergisi*, Ocak- Haziran, 176, 441- 473.
- Barro, R.J. (1999), “Human Capital and Growth in Cross-Country Regressions”, *Swedish Economic Policy Review*, 6, 237- 277.
- Çakmak, E. ve Örkücü, H.H. (2016), “Türkiye’de İllerin Etkinliklerinin Sosyo- Ekonomik Temel Göstergelerle Veri Zarflama Analizi Kullanarak İncelenmesi”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 30- 48.
- Çetin, I. ve Sevüktekin, M. (2016), “Türkiye’de Gelişmişlik Düzeyi Farklılıklarının Analizi”, *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Mayıs, 2 (2), 39- 61.
- Das, A. (1999), “Socio- Economic Development in India: A Regional Analysis, *Development and Society*, 28 (2), 313- 345.
- Erdoğan, N. ve Sağbaş, İ. (2016), “Vergi ve Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik İlişkisi: Afyonkarahisar Örneği”, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Kasım, 2 (3), 61- 79.
- Ersungur, Ş. M., Kızıltan, A. ve Polat, Ö. (2007), “ Türkiye’de Bölgelerin Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması; Temel Bileşenler Analizi”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21 (2) , Haziran, 55- 66.
- Dauda (2010), “ Role of Human Capital in Economic Development: An Empirical Study of Nigerian Case”, *2010 Oxford Business & Economics Conference Program*.
- Filiz, Z. (2005), “İllerin Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine Göre Gruplandırılmasında Farklı Yaklaşımlar”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), Haziran, 77- 100.
- Gayrimenkul ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER), (2015). *Balıkesir İli Yatırım Alanları Vizyon Raporu “ Değerlendirme ve Öngörüler”*, Sirkus Yayıncılık.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2020), *İstatistikler*, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm, (Erişim Tarihi: 03.05.2020).
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2018), *Balıkesir İli Tarımsal Yatırım Rehberi*, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.** (Erişim Tarihi: 03.05.2020).

- Goudswaard, K. & Kar, H. (1994), "The Impact of Demographic Change on Tax Revenue", *Atlantic Economic Journal*, 22 (3), 52- 60.
- Göçer, K. ve Çıracı, H. (2003), "Türkiye'de Kentlerin Sosyal ve Ekonomik Göstergeleri Arasındaki İlişki", *İTÜ Dergisi*, 2 (1), 3-14.
- Gül, E. ve Çevik, B. (2015), *2013 Yılı Verileriyle Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması*, İktisadi Araştırmalar Bölümü, Nisan, https://ekonomi.isbank.com.tr/ContentManagement/Documents/ar_07_2015.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2020).
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA), (2019), *Bölgesel Yenilik Stratejisi ve Eylem Planı*, <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/Bolgesel-Yenilik-Stratejisi-Ve-Eylem-Plani.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı (2017), *22 Başlıkta İstatistiklerle TR22 Güney Marmara*, <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/22-Baslikta-Istatistiklerle-TR22-Gune-y-Marmara.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2020).
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı, (2012), *Büyükşehir Olma Yolunda Bir Kent: Balıkesir GMKA Değerlendirme Raporu*, Balıkesir, <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/Buyuksehir-Olma-Yolunda-Bir-Kent-Balikesir.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2020).
- Grammy, A.P. ve Assane, D. (1996), "New Evidence on the Effect of Human Capital on Economic Growth", *Applied Economic Letters*, 4, 121-124.
- İŞKUR (2020), *İstatistikler*, <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2020).
- Klassen, L.H. (1967), *Methods of Selecting Industries for Depressed Areas (An Introduction to Feasibility Studies)*, Developing Job Opportunities 2, U.S. Department Of Health, Education & Welfare Office Of Education, OECD, Paris.
- Mahmood, M.T. ve Rehman, K. (2012), "Does Human Capital Expedite Economic Development? The Case of Pakistan", *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 4(3), 163-171.
- Muhasebat Genel Müdürlüğü (2020), *Genel Yönetim Mali İstatistikleri*, **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.** (Erişim Tarihi: 12.05.2020).
- Popa, Ana-Maria (2012), "The Impact of Social Factors on Economic Growth: Empirical evidence for Romania and European Union Countries", *Romanian Journal of Fiscal Policy (RJFP)*, 3 (2), 1-16.
- Özdemir, A. İ. ve Altıparmak, Aytekin (2005), "Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırmalı Analizi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24, Ocak- Haziran, 97- 110.

- Sağdıç, E. N. (2019), “Vergi Gelirlerini Belirleyen Faktörlerin Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 155- 178.
- Sağlık Bakanlığı (2019), *Sağlık Bakanlığı İstatistikleri Yıllığı 2018*, **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.** (Erişim Tarihi: 01.03.2020).
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019a), *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması -2017*, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını, Sayı 2, Araştırma Raporu Sayı: 2, Aralık, Ankara.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019b), *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017*, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını, Sayı 3, Araştırma Raporu Sayı: 3, Aralık, Ankara.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)(2020), *İstatistikler*, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari (Erişim Tarihi: 01.03.2020).
- Tekin, A. (2011), “Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 37- 47.
- Tekin, A. (2006), “Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 16, 301- 316.
- Türkiye Bankalar Birliği (2020), *İstatistik Raporlar*, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistik-raporlar/59> (Erişim Tarihi: 01.03.2020).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020), *Bölgesel İstatistikler*, <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do#> (Erişim Tarihi: 01.03.2020).
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) (2020), *Ekonomik Raporlar*, Mali ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, [https://tobb.org.tr/MaliveSosyalPolitikalar/Sayfalar/ Ekonomik Rapor.php](https://tobb.org.tr/MaliveSosyalPolitikalar/Sayfalar/EkonomikRapor.php) (Erişim Tarihi: 01.03.2020).
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2019), *Ekonomik Rapor 2018*, Yayın No: 2019/329, https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2019/75_GENEL_KURUL_TOBB_EKONOMI_C4_B0K_RAPOR.pdf, (Erişim Tarihi: 01.03.2020).
- Yavuz, A. ve Çiçek, S. (2009), “İsparta İlinin Vergi Gelirlerinin Analizi Yoluyla Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, *Maliye Dergisi*, 157, 166- 182.

